

Bokanmälningar

David Landes: Nationers välstånd och fattigdom

Prisma, 2000, 717 s.

Frågan om varför vissa länder är fattiga och andra rika eller varför vissa länder efter en ekonomisk framgångsperiod visar tillbakagång har ofta varit föremål för diskussioner bland historiker, ekonomhistoriker och nationalekonomer. Man har försökt finna faktorer som är av betydelse för ekonomisk tillväxt. Frågan är viktig. Den materiella välfärden är en väsentlig del av människors liv.

Historiker och ekonomhistoriker har ofta försökt identifiera "när det började" eller försökt identifiera språngvist uppkomna stadier i utvecklingen. Exempelvis har man pekat på att den s k industriella revolutionen i England föregicks både av kraftig produktivitetsökning inom jordbruket – genom bl a enclosure systemet – och att inkomster omfördelades till jordägarnas fördel. Därigenom erhöles ett överskott som kunde investeras och öka realkapitalstock och produktivitet inom industrin. Även i andra länder har den industriella revolutionen föregåtts av stora förändringar inom jordbruket.

Nationalekonomer har främst intresserat sig för nutida ekonomisk tillväxt. Även nationalekonomer pekar ofta på realkapitalbildningens och de tekniska framstegens betydelse men också på betydelsen av ett fungerande prissystem och konkurrens, samt på tillgång till välutbildad arbetskraft.

Samtidigt är frågan hur mycket detta säger om tillväxtens egentliga orsaker.

Dessa gäller *varför* individer investerar och gör innovationer eller *varför* man utbildar sig. Individen har ju nästan alltid alternativ. Även om större inkomster uppkom hos jordägare i 1700-talets England eller uppkommer hos individer i nutiden så återstår frågan varför man skall investera. Alternativet är att konsumera även inkomststillskottet. Samma fråga kan ställas om utbildning. Individen kan avstå från utbildning.

I boken *The Wealth and Poverty of Nations* från 1998 (svensk översättning *Nationers välstånd och fattigdom*) så närmar sig ekonomihistorikern David Landes frågan från en kulturell utgångspunkt. Hans huvudtes är att Västvärldens ekonomiska framgångar kan förklaras av att det där sedan länge funnits ett kulturellt klimat och dygder som gynnar investeringar, innovationer och entreprenörskap. Han underbygger sina teser genom att på drygt 700 sidor göra en omfattande översikt över västerlandets välståndsutveckling sedan 1500-talet.

Framställningen är mångsidig, mångordig och välskriven. Här finns beskrivningar av klimatskillnader mellan länder, medeltida och senare uppfinningar i Europa, spanjorers och portugisers upptäcktsresor och kolonibildningar, kampen mellan Holland och England under 16- och 1700-talen samt den något senare kampen mellan England och Frankrike om kolonier i Nordamerika och Indien,

stagnation och tillbakagång i Kina och Sydamerika, ekonomisk framgång i Japan samt beskrivning av världens ekonomiska tillstånd vid slutet av 1900-talet. Allt detta blandas med etnologiska skildringar av olika folk och beskrivningar av olika politiska och institutionella system samt detaljerade uppgifter om massakrer på ursprungsbefolkningen i de europeiska kolonierna. Att läsa boken är som att möta en dånande symfoniorkester.

Det kan hävdas att det finns en styrka i Landes mångsidiga framställning. Numera är tvärvetenskap och breda ansatser ett honnörsord i strävan att skapa helheter och nya perspektiv. Men det finns också en risk att sådana ansatser blir så heterogena och yviga att det är svårt att se den eller de bärande principer som binder samman framställningen. Här finns en svaghet i Landes bok. I sin översiktlighet använder han också ofta begreppet kultur i sådan allmän mening att det därigenom förlorar i förklaringsvärde. Landes säger "Om vi skall lära oss något av den ekonomiska utvecklingens historia så är det att kulturen betyder allt". Jag skall ta ett exempel: På sid 588 säges att "man skulle ha kunnat förutsäga Japans och Tysklands ekonomiska framgångar efter kriget genom att ta kulturen i beaktande". Vad menas mer konkret? Innebär det också att man med hjälp av kulturen skulle kunnat förutsäga den kraftiga ekonomiska tillbakagång som Tyskland hade under första delen av 1930-talet eller som Japan haft under 1990-talet?

Bristen på precisering framträder även i andra sammanhang när Landes hänvisar till kultur som förklaringsgrund. Sådan hänvisning görs när han ger exempel på befolkningsgrupper som i vissa omgivningar visar låg företagsamhet och i andra omgivningar hög företagsamhet. Det kan ju istället vara så enkelt att i en omgivning finns ett ekonomiskt pris och belönings-system som gör det lönande att vara företagare medan ett sådant system saknas i en annan omgivning. Landes går således ofta bakom ryggen på pris och belönings-

system. Däremot kan han indirekt tala om detta i en mycket allmän mening. I kapitlet "av kärlek till vinsten" sägs att "Holländarna föresatte sig att tjäna pengar på handel".

Nationalekonomer förnekar naturligtvis inte att det kan finnas kulturspecifika skillnader mellan olika befolkningsgrupper i benägenheten till entreprenörskap och innovationer. Exempelvis så visar nationalekonomisk forskning att det finns stora skillnader mellan invandrargrupper i Sverige i benägenheten att starta företag. En del av skillnaderna kan troligen hänföras till olikheter i preferenser som skapats genom traditioner och kultur i hemlandet. Att ha prefens för något innebär dock inte att denna med nödvändighet realiseras. Det behövs också ett fungerande pris och belöningsystem samt lämpliga institutioner. Detta behov(de)s också för att såväl inkomstöverskottet från den engelske jordägaren skulle investeras i industrin under 1700-talet som för att åstadkomma nutida investeringar.

Landes är ibland både slarvig med och okritisk till data. Han menar att den industriella revolutionen i England var ett kraftigt språng i utvecklingen och av central betydelse för fortsättningen. Även om en viss höjning i tillväxten sannolikt uppkom så finns det flera ekonomhistoriker som visat att förändringen gick långsamt, se exempelvis Bladh [1995]. Årlig tillväxt i real bruttonationalprodukt per capita i England under slutet av 1700-talet och i början av 1800-talet låg på måttliga 1-2 procent, dvs lägre än vad som gällt i Västerlandets ekonomier under efterkrigstiden. Mycket tyder således på att perioden efter andra världskriget har varit mer omvälvande för många människors levnadsstandard och vardag än den industriella revolutionens tid. Landes viftar dock bort dessa uppgifter om den industriella revolutionen som brister i Engels äldre nationalräkenskapsstatistik. Samtidigt använder Landes själv gärna äldre tiders inkomst och nationalräkenskapsstatistik i andra sammanhang. Detta sker vid

hans jämförelser mellan Väst- och Östeuropa.

För de länder som ännu inte fått del av den ekonomiska tillväxten föreslår Landes att den offentliga sektorn används som en maktfaktor för utformning av nationella strategier för industrialisering och för importsubstitution. Han knyter här an till 1600- och 1700-talens merkantilism och till den historiska skolan under 1800-talet. Metoden är högst diskutabel. Historien innehåller flera exempel på misslyckanden med sådana strategier.

Det finns omfattande forskning som visar att länder med svag ekonomisk tillväxt ofta saknar lämpliga institutioner och fungerande prissystem. En mer fruktbar väg skulle i så fall vara att knyta an till nobelpristagaren Douglas North tankar om behovet av lämpliga institutioner. Hos honom förenas institutionell ekonomi med neoklassisk ekonomisk teori. Märkligt nog saknas i Landes utförliga bibliografi helt referenser till North. Har Landes missat något?

Frågan om ekonomisk utveckling och tillväxt kommer säkerligen även i framtiden att vara en mötesplats för konstruktiv dialog mellan historiker och nationalekonomer. Frågan är dock vad vi lär oss genom att läsa Landes framställning.

JAN EKBERG

*Professor i nationalekonomi
vid Växjö universitet*

Referenser

Bladh, M, [1995], *Ekonomisk historia. Europa och Amerika 1500-1800*, Studentlitteratur, Lund.